Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

HOKIMIYATLAR BO‘LINISHI PRINSIPI

Bisenboyev Eldar Qayratdin o‘g‘li
Namangan Davlat Universiteti
Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: **Pulatov Otabek**
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20325755

Annotatsiya: Ushbu maqolada davlat hokimiyati tarmoqlari o‘rtasidagi o‘zaro tiyib turish mexanizmlari tahlil qilinadi. Muallif hokimiyatlar bo‘linishi prinsipini nafaqat huquqiy norma, balki demokratik jamiyatning barqarorlik omili sifatida ko‘rib chiqadi.
Kalit so‘zlar: Qonun chiqaruvchi hokimiyat, Konstitutsiyaviy tamoyillar, Parlament, Sud mustaqilligi, Davlat boshqaruvi, Siyosiy tizim, Hokimiyat vakolatlari, Demokratiya prinsiplari, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Davlat organlari faoliyati

Аннотация: В данной статье анализируются механизмы взаимного сдерживания между ветвями государственной власти. Автор рассматривает принцип разделения властей не только как правовую норму, но и как фактор стабильности в демократическом обществе.

Abstract: This article analyzes the mechanisms of mutual restraint between the branches of state power. The author considers the principle of separation of powers not only as a legal norm, but also as a factor of stability in a democratic society.

Kirish. Zamonaviy davlatchilikning poydevori hisoblangan hokimiyatlar bo‘linishi prinsipi bugungi kunda shunchaki nazariy tushuncha emas, balki amaliy zaruriyatga aylandi. Siyosiy tizimning samaradorligi qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarining bir-biridan qay darajada mustaqilligiga bog‘liqdir.

Asosiy qism va tahlil. Hokimiyatlar bo‘linishi tamoyili tarixan Sh.L. Monteskye nomi bilan bog‘lansa-da, uning zamonaviy talqini kengroq ma’no kasb etadi. Mening nuqtayi nazarimga ko‘ra, bu tizimning eng muhim funksiyasi -hokimiyatning personallashuviga (bir shaxs qo‘lida to‘planishiga) yo‘l qo‘ymaslikdir. Ilmiy jihatdan yondashadigan bo‘lsak, "tiyib turish va muvozanat" (checks and balances) mexanizmi tarmoqlar o‘rtasida o‘ziga xos "huquqiy filtr" vazifasini o‘taydi. Parlament - xalq irodasining legitim ifodachisi sifatida qonun ustuvorligini ta’minlashi; Hukumat - operativ boshqaruvda parlament belgilagan doiradan chiqmasligi; Sud - har ikki tarmoqning harakatlariga huquqiy baho bera olishi lozim.

Shaxsiy kuzatuvlarimga tayanib aytishim mumkinki, ko‘p hollarda ushbu tizimning zaiflashishi sud hokimiyatining kishanlanishi bilan boshlanadi. Agar sud tizimi ijro hokimiyatining "soyasi"ga aylanib qolsa, qonun ustuvorligi o‘z ahamiyatini yo‘qotadi. Shuning uchun ham, men sud mustaqilligini ushbu uchlikning eng asosiy ustuni deb bilaman. Muallif nuqtayi nazari, mening fikrimcha, O‘zbekiston sharoitida ushbu prinsipni rivojlantirish uchun quyidagi ikki jihatga e’tibor qaratish lozim: Parlament nazoratini kuchaytirish: Deputatlar shunchaki qonun qabul qiluvchi emas, balki ijro organi hisobdorligini ta’minlovchi kuchga aylanishi kerak. Sudning moliyaviy mustaqilligi: Sudlar budjet masalasida ijro hokimiyatiga qaram bo‘lmasligi shart. Hokimiyatlar bo‘linishi: Shaxsiy erkinlik va davlat mustahkamligining poydevori. Davlat boshqaruvi haqida gap ketganda, ko‘pincha "hokimiyatlar

bo‘linishi" degan murakkab atamani ishlatamiz. Mening fikrimcha, bu tamoyil shunchaki qonunlar to‘plami emas, balki jamiyatning har bir a’zosi uchun xotirjamlik va adolatni kafolatlovchi boshqaruv san’atidir. Nega men bu tamoyilni muhim deb hisoblayman? Inson tabiatan hokimiyatga intiluvchan bo‘ladi. Agar barcha qarorlarni qabul qilish, ularni ijro etish va xatolarni jazolash huquqi bitta odam yoki bitta idorada to‘plansa, u yerda adolat chetga chiqib, shaxsiy manfaatlar ustunlik qila boshlaydi. Men Monteskye va Lokkning bu boradagi qarashlarini qo‘llab-quvvatlayman: hokimiyat faqat hokimiyatni to‘xtatib turishi (nazorat qilishi) mumkin. Mening nazarimda, "Uchlik" qanday ishlashi kerak? Men ushbu tizimni inson organizmidagi hayotiy muhim a’zolar faoliyatiga o‘xshataman: Qonun chiqaruvchi hokimiyat (Parlament) - bu jamiyatning "miyasi". U odamlarning dardu muammolarini eshitib, ularni qonun shakliga keltirishi kerak. Mening fikrimcha, parlament faqat "tasdiqlovchi" emas, balki haqiqiy bahslar va xalq manfaatini himoya qiladigan maydon bo‘lishi lozim. Ijro etuvchi hokimiyat (Hukumat) - bu "qo‘llar". Ular qonunlarni hayotga tatbiq etadi. Lekin bu "qo‘llar" miya (qonun) buyurganidan tashqari harakat qilmasligi shart. Sud hokimiyati - bu jamiyatning "vijdoni". Sud na parlamentga, na hukumatga bo‘ysunishi kerak. Agar fuqaro va davlat o‘rtasida nizo chiqsa, sud faqat adolat tarafdori bo‘lishi - mening eng qat’iy pozitsiyamdir. "Tiyp turish va muvozanat": Kelajak garovi Ko‘pchilik "nima uchun hokimiyatlar bir-biri bilan tortishadi?" deb so‘rashi mumkin. Mening fikrimcha, bu "tortishuv" aslida sog‘lom jarayondir. Masalan, hukumat qabul qilgan qaror xalq manfaatiga zid bo‘lsa, sud uni bekor qilishi — bu taraqqiyot belgisidir. Hokimiyatlar o‘rtasidagi "muvozanat" buzilsa, davlat kemasi bir tomonga og‘ib ketadi.

Xulosa: Mening qarashim Men shunga aminmanki, hokimiyatlar bo‘linishi qanchalik amalda (qog‘ozda emas!) ishlasa, mamlakatda korrupsiya shunchalik kam bo‘ladi. Biz qachonki "qonun hamma uchun barobar" degan tamoyilga erishsak, bu aynan hokimiyatlar bir-birini mustaqil ravishda nazorat qilayotganidan darak beradi. Zero, kuch - adolatda emas, adolat - kuchli (mustaqil) tizimdadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2023.
2. Lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi
3. Odilqoriyev X.T. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: Adolat, 2022.
4. Monteske Sh.L. Qonunlar ruhi haqida (“О духе законов”). – Moskva, 1955.
5. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining rasmiy portali
6. “O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyatining bo‘linish prinsipining konstitutsiyaviy 2024.
7. “Hokimiyat taqsimlanishi prinsipi: O‘zbekistonda mahalliy kengashlarni hokim boshqarishi masalasi va konstitutsiyaviy norma” // Zamonaviy ta’limda fan va innovatsion tadqiqotlar 2024.
8. “Hokimiyatlar bo‘linishi” // Milliy ensiklopedik portal
9. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
10. Madrahimov A. Konstitutsiyaviy huquq asoslari. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.